DRUŠTVO
ZA
KULTURNI
RAZVOJ
BAUO

Међународна мултидисциплинарна
научна конференција по позиву

Нематеријална културна баштина Паштровића

Будућност традиције & традиција за будућност

Књига сажетака

8–11. мај 2019. године
Режевићи – Петровац на Мору

DRUŠTVO
ZA
KULTURNI
RAZVOJ
BAUO

Издавач
Друштво за културни развој „Бауо“
Петровац на Мору

За издавача
Мила Медин

Главни и одговорни уредник
и координатор пројекта
Душан Медин, МА

Програмски одбор
др Злата Марјановић, предсједница
др Мила Медиговић Стефановић
проф. Бојан Суђић, маестро
Давор Седларевић, спец.
Душан Медин, МА

Организациони одбор
Мила Медин, предсједница
Давор Седларевић, спец.
Јелена Медиговић

Crna Gora
MINISTARSTVO KULTURE

Министарство културе Црне Горе суфинансирало је реализацију ове конференције у оквиру пројекта Друштва за културни развој „Бауо“ – „Нематеријална културна баштина Паштровића (музичка и плесна традиција): дигитализација, презентација, валоризација, одрживост“. Партнер на пројекту је Центар за изучавање и ревитализацију традиционалних игара и пјесама (ЦИРТИП), Колашин.

DRUŠTVO
ZA
KULTURNI
RAZVOJ
BAUO

Међународна мултидисциплинарна
научна конференција по позиву

Нематеријална културна баштина Паштровића

Будућност традиције
& традиција за будућност

8–11. мај 2019. године
Режевићи – Петровац на Мору

Књига сажетака

Петровац на Мору
2019.

САДРЖАЈ

Уводно слово 7
Проīрам 11
Сажеци излаīања 21
Излаīачи 133
Подршка и ūријаūељи 141
Биљешке 145

УВОДНО СЛОВО О КОНФЕРЕНЦИЈИ „НЕМАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРНА БАШТИНА ПАШТРОВИЋА: БУДУЋНОСТ ТРАДИЦИЈЕ & ТРАДИЦИЈА ЗА БУДУЋНОСТ“

За Паштровиће би се могло рећи да их у одређеној мјери карактеришу одреднице Броделове историје средњег, па и дугог трајања. Они су током вјекова чинили невелику али јединствену, прилично кохерентну и међусобно сложну традиционалну патријархалну заједницу, окренуту углавном сопственим расположивим ресурсима и привржену свом имену, поријеклу, обичајима, баштини, језику, православној религији и мноштву наслијеђених форми понашања, са израженим осјећајем припадности својој заједници. Рађајући се, проводећи живот и умирући на овом узаном простору, стијешњеном на ванредно лијепом крајолику, између мора и планина, међу великим културама и цивилизацијама Запада и Истока (са свима ступајући у контакте и одржавајући их, али према свима довољно дистанцирани и неповјерљиви) – у бурним минулим епохама Паштровићи су развили и стекли низ особених социјалних карактеристика, живећи у знатној мјери кроз наслијеђене познате, утврђене и ритуализоване форме понашања, стварајући оно што бисмо данас могли именовати као нематеријална културна баштина.

Нематеријална културна баштина Паштровића, као наша живућа стварност, могућа област истраживања или пак тема интересовања за задовољење нечије личне знатижеље, оно је што нас је надахнуло да јој посветимо дужну пажњу.

Водећи се таквим намјерама, али и жељом да се баштина боље разумије и приближи јавности, Друштво за културни развој „Бауо“ из Петровца на Мору има изузетну прилику и част, али и одговорност, да организује међународну мултидисциплинарну научну конференцију по позиву „Нематеријална културна баштина Паштровића: будућност традиције & традиција за будућност“, током четири дана богатог и разноврсног програма, од 8. до 11. маја 2019. године, у простору Спомен дома „Режевићи“ и петровачког Спомен дома „Црвена комуна“.

Одржавање ове конференције омогућило је Министарство културе Црне Горе које је, путем Јавног конкурса за финансирање пројеката/програма невладиних организација у области културе „Разноликост израза независне културне сцене“, 2018. године финансијски подржало њену реализацију у оквиру ширег пројекта „Нематеријална културна баштина Паштровића (музичка и плесна традиција): дигитализација, презентација, валоризација, одрживост“. Пројекат реализује Друштво за културни развој „Бауо“ у сарадњи са Центром за изучавање и ревитализацију традиционалних игара и пјесама (ЦИРТИП) из Колашина, и уз колегијалну подршку ЈУ Музеји и галерије Будве, ЈУ Центар за културу Колашин и ЈУ Музеји и галерије Никшић. Овом приликом им захваљујемо, као и осталим донаторима и људима добре воље.

Године 2019. обиљежава се деценија откад је држава Црна Гора ратификовала УНЕСКО Конвенцију о заштити нематеријалне културне баштине, донијету у Паризу 2003. године. Друштво за културни развој „Бауо“ овим пројектом, заједно са свим учесницима конференције, пружа свој допринос обиљежавању овог својеврсног националног културног јубилеја.

На научном скупу заинтересована публика имаће прилику да присуствује и прати излагања преко 30 експерата који припадају различитим наукама и дисциплинама из домена културе и умјетничког стваралаштва, а долазе из Руске Федерације, Босне и Херцеговине, Републике Србије и наше земље. На конференцији ће, такође, наступити и неколико домаћих стваралаца, који примјерима добре праксе, афирмацијом и презентацијом паштровске нематеријалне културне баштине заслужују јавни простор, подршку и позорност јавности. Заједнички именитељ свима јесте интересовање за културну баштину Паштровића и запажени научни, стручни и умјетнички домети које су остварили бавећи се управо овом тематиком.

На конференцији ће, стога, бити ријечи о језичкој, књижевној, музичкој и плесној традицији, религиозности, исхрани, одијевању, усменом предању, обичајима, свадби, занатима и вјештинама, али и једном од најзначајнијих некадашњих нематеријалних феномена који су постојали у Паштровићима – чувеној банкади, вишестољетном правно самоуређеном систему власти који је одолијевао освајачима ових простора, а чије је одлуке поштовала чак и Преведра република Светог Марка, која је овом обалом господарила од прве половине XV до краја XVIII вијека. Говориће се и о међународном и националном нормативном и институционалном оквиру заштите, истраживања и валоризације нематеријалне културне баштине, као и о изазовима које доноси савремени туризам, основна привредна грана развоја овог краја, те о потенцијалима културног туризма. Осврнуће се и на досадашње иницијативе локалне паштровске заједнице да оне елементе које препознаје као сопствено насљеђе – спозна, проучи и јавно представи, а од користи ће бити и свако указивање на ново, непознато и другачије.

Вјерујемо да ће конференција допринијети и расвјетљавању могућих улога музејских установа и манифестација у очувању и представљању нематеријалних културних израза у садашњем времену и у будућим временима. То је уосталом у складу са ово-

годишњом темом, коју је Међународни савјет музеја (ИКОМ) прокламовао за Међународни дан музеја који се одржава за неколико дана, а која гласи: „Музеји као средишта културе: будућност традиције“ (*Museums as Cultural Hubs: The Future of Tradition*), што је и једна од наших кључних синтагми.

Међу посебно важним питањима о којима ће бити ријечи на скупу, као и у зборнику радова који ће га пратити, јесте и: да ли ће се и шта из богате ризнице паштровске нематеријалне заоставштине успјети очувати у времену великих глобалних трендова, униформности садржаја, масовног туризма и све бржег живота у дигиталном свијету, који су увелико присутни и код нас? Хоће ли, попут већ вијђених примјера у свијету, локални говор (који се иначе све рјеђе употребљава) и доскора уобичајене навике становништва потпуно ишчезнути и утопити се у нове праксе и обрасце, примјерене актуелном информатичком добу? Шта ће бити са старим традиционалним пјесмама које су у Паштровићима пјеване вјековима; да ли им пријети потпуни заборав, као што се догодило са традиционалним плесовима, израдом одјеће, многим обичајима...? Или ће, можда, традиција наставити да живи, попут некадашњих јела, чији начин справљања врло добро знају и често практикују савремене Паштровке и Паштровићи, али и многи други становници овог краја? И због чега су нам, уколико претпоставимо да јесу, сва ова питања данас уопште важна да се о њима разговара и на њих траже одговори? Надамо се да ће уважени учесници конференције у живом дијалогу са публиком, посебно мјештанима – носиоцима нематеријалне културне баштине и локалних особености, проактивно дјеловати и помоћи да се пронађу одговори на нека од наших питања и да ће, што је подједнако важно, отворити и многа нова.

Душан Медин

ПРОГРАМ

Међународна мултидисциплинарна
научна конференција по позиву

Нематеријална културна баштина Паштровића

Будућност традиције & традиција за будућност

ПРВИ ДАН / СРИЈЕДА, 8. МАЈ
ТЕРАСА СПОМЕН ДОМА „РЕЖЕВИЋИ“
РЕЖЕВИЋИ

18.00 СВЕЧАНО ОТВАРАЊЕ
Душан Медин, *координатор пројекта, Друштво за културни развој „Бауо“, Петровац на Мору*
мр Луција Ђурашковић, *директорица ЈУ Музеји и галерије Будве*
мр Добрила Поповић, *савјетница за музичку и музичко-сценску дјелатност Министарства културе Црне Горе, Цетиње*
Јелена Медиговић, *конферансије*

18.30 КОНЦЕРТ „У ПАШТРОВСКОЈ ЈЕЛОВОЈ ГОРИ“
др Злата Марјановић – *Слово о концерту*
Дјечија клапа „Приморкиње“, Будва
диригентица проф. Катарина Поповић
КУД „Мијат Машковић“, Колашин
умјетнички руководилац Давор Седларевић, спец.

19.00 СВЕЧАНИ КОКТЕЛ

20.00 Вечера за учеснике

ДРУГИ ДАН / ЧЕТВРТАК, 9. МАЈ
КИНО САЛА СПОМЕН ДОМА „ЦРВЕНА КОМУНА“
ПЕТРОВАЦ НА МОРУ

7.00 Доручак за учеснике

9.00 РЕГИСТРАЦИЈА УЧЕСНИКА

10.00 ПЛЕНАРНО ПРЕДАВАЊЕ
1. Петар Перовић (Петровац на Мору) – *Поријекло образаца народног стварања*

10.30 НОРМАТИВНИ, ИНСТИТУЦИОНАЛНИ И ПРАКТИЧНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ И ВАЛОРИЗАЦИЈЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ
предсједава проф. др Драгана Радојичић
2. Милица Мартић (Дирекција за развој дјелатности културне баштине, Министарство културе Црне Горе, Цетиње) – *Улога државе и музеја у заштити и очувању нематеријалне културне баштине Црне Горе*
3. мр Милица Николић (Канцеларија за УНЕСКО, Министарство културе Црне Горе, Цетиње) – *О првој номинацији Црне Горе за упис на УНЕСКО Репрезентативну листу нематеријалне баштине човјечанства*
4. проф. др Љиљана Гавриловић (Етнографски институт САНУ, Београд) и проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ, Београд) – *Нематеријално културно наслеђе Паштровића: bottom-up модел*

Дискусија

11.30 Пауза

11.45 МОГУЋНОСТИ ИСТРАЖИВАЊА И ВАЛОРИЗАЦИЈЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ ПАШТРОВИЋА

предсједава Милица Мартић

5. проф. др Драгица Панић Кашански (Академија умјетности, Бања Лука) – *Генеза везе, мреже и значаја три мала архива нематеријалног културног насљеђа*
6. Душан Медин, МА (ОЈУ „Музеји“ Котор) – *Истраживање, афирмација и популаризација нематеријалне културне баштине Паштровића*
7. проф. др Раде Ратковић (Факултет за бизнис и туризам, Будва) – *Изазови туристичке валоризације нематеријалне културне баштине Паштровића*

Дискусија

13.00 Ручак за учеснике

16.00 ПАШТРОВИЋИ И РЕЛИГИЈА (први дио)

предсједава проф. др Синиша Јелушић, академик

8. др Василј Јововић (Богословија „Свети Петар Цетињски“, Митрополија црногорско-приморска СПЦ, Цетиње) – *Религија као дио идентитетског одређења Паштровића*
9. мр Луција Ђурашковић (ЈУ Музеји и галерије Будве) – *О култу Светог Стефана Првомученика у Паштровићима*
10. Јасминка Гргуревић (ЈУ Центар за конзервацију и археологију Црне Горе – подручно одјељење у Котору) – *Култ Светог Христифора и култ Светог Спиридона*

Дискусија

17.00 Пауза

17.15 ПАШТРОВИЋИ И РЕЛИГИЈА (други дио)
предсједава мр Луција Ђурашковић
11. мр Олга Никанорова (Москва) – *О крсним именима и крсној слави у Русији и Паштровићима*
12. Марија Црнић Пејовић (Херцег Нови) – *Црквене свечаности у Боки Которској: друга половина XIX и прва половина XX вијека*
13. Добрила Влаховић (Директорат за културну баштину, Министарство културе Црне Горе, Цетиње) – *Вјештина и традиција иконописања*

Дискусија

19.00 ПРЕДСТАВЉАЊЕ МОНОГРАФИЈЕ *КУЛТУРНА ИСТОРИЈА ПАШТРОВИЋА* (Београд: ХераЕду, 2018)
аутори: проф. др Никола Самарџић, др Мила Медиговић Стефановић, др Злата Марјановић и Душан Медин
учествују: др Злата Марјановић, Давор Седларевић, Душан Медин и Зорица Стабловић Булајић

20.00 Вечера за учеснике

ТРЕЋИ ДАН / ПЕТАК, 10. МАЈ
КИНО САЛА СПОМЕН ДОМА „ЦРВЕНА КОМУНА“
ПЕТРОВАЦ НА МОРУ

7.00 Доручак за учеснике

10.00 БАШТИНА ПАШТРОВИЋА У ПИСАНИМ ИЗВОРИМА, ПРЕДАЊИМА И СЈЕЋАЊИМА
предсједава проф. др Злата Бојовић, академик
14. проф. др Јелица Стојановић (Филолошки факултет, Никшић) – *Антропонимијски систем у Паштровским исправама XVI и XVII вијека: Паштровске исправе као непроцјењиво српско језичко и културолошко насљеђе и однос према њима*

15. проф. др Миодраг Јовановић (Филолошки факултет, Никшић) – *Административно-правни термини млетачке државе у сјећању данашњих Пашћровића*
16. Симо Арменко (Буљарица) – *Пашћровска банкада*

Дискусија

11.00 Пауза

11.15 УСМЕНА И ПИСАНА БАШТИНА ПАШТРОВИЋА

предсједава Станка Јанковић Пивљанин, МА

17. проф. др Злата Бојовић, академик (Српска академија наука и уметности, Београд) – *Обреди и обичаји Пашћровића у изворима и књижевној традицији*
18. Станка Јанковић Пивљанин, МА (ЈП Службени гласник, Београд) – *Поезија и музика – лирика Стјепана Зановића*
19. др Тања Милосављевић (Институт за српски језик САНУ, Београд) – *Слика света Пашћровића у Причањима Вука Дојчевића*
20. др Срђа Злопаша (Српско психоаналитичко друштво, Београд) – *Психоаналитичко тумачење пјесме „Зачух вилу у дубраву ђе пјесан поје“*

Дискусија

13.00 Ручак за учеснике

16.00 ПЛЕСНА И МУЗИЧКА ТРАДИЦИЈА ПАШТРОВИЋА И СУСЈЕДА

предсједава проф. др Драгица Панић Кашански

21. проф. др Синиша Јелушић, академик (Факултет драмских умјетности, Цетиње) – *Традиционалне игре у Пашћровићима: архетип и симбол*

22. Давор Седларевић, спец. (ЈУ Центар за културу Колашин) – *Кроз (из)маїлицу до їриморкиње: комїарација истраживања їрадиционалних їлесова Пашїровића и колашинскої краја*
23. др Злата Марјановић (Академија умјетности, Бања Лука) – *Воља за їјесму: Пашїровке и вокално наслеђе*
24. проф. др Слободан Јерков (Подгорица) – *Пјесме сусједа: сїичански наїјеви*

Дискусија

17.30 Пауза

17.45 КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА:
У ПРИВАТНОМ И ЈАВНОМ ПРОСТОРУ
їредсједава мр Божена Јелушић

25. Данијела Ђукић (ОЈУ „Музеји“ Котор) – *Нематеријална културна башїина: свадбени обичај у Пашїровићима и Грбљу*
26. мр Јелена Ђукановић (ЈУ Музеји и галерије Никшић) – *Женска їашїровска народна ношња*
27. мр Божена Јелушић (Будва) – *„Реци ми шїо једеш, їа ћу їи рећи ко си“*

Дискусија

18.45 Пауза

19.00 НЕМАТЕРИЈАЛНА БАШТИНА – ПОДРШКА ТУРИСТИЧКОМ РАЗВОЈУ
їредсједава Зорица Сїабловић Булајић

28. доц. др Мишко Рађеновић (Факултет за бизнис и туризам, Будва) – *Гасїрономија као їоїїора развоју їуризма у Пашїровићима*
29. Нина Радоњић (Будва) – *Пројекаї „Дани умјеїника Будве“ – їрезенїација и ревиїализација*

Дискусија

20.00 Вечера за учеснике

ЧЕТВРТИ ДАН / СУБОТА, 11. МАЈ
МУЗЕЈ-СОБА СПОМЕН ДОМА „ЦРВЕНА КОМУНА“
ПЕТРОВАЦ НА МОРУ

7.00 Доручак за учеснике

9.00 МУЗИЧКА ТРАДИЦИЈА ПАШТРОВИЋА У ОБРАЗОВАЊУ
предсједава проф. др Александра Милетић
30. доц. др Ведрана Марковић (Музичка академија, Цетиње) – *Специфичности паштровске музичке традиције – улога и примјена у музичкој настави*
31. проф. др Александра Милетић (Учитељски факултет Универзитета у Београду) – *Нематеријална културна баштина Паштровића – имплементација у музичко образовање млађег школског узраста кроз интегративни методички приступ*
32. Катарина Поповић (ЈУ Школа за основно музичко образовање Будва) – *Традиционална музика Паштровића и Будве у изведби дјечије клапе „Приморкиње“ (или како сам заиловила у чаробни свијет музичке традиције)*

Дискусија

10.00 Пауза

10.15 МУЗИЧКА ТРАДИЦИЈА ПАШТРОВИЋА И БУДВЕ НА СЦЕНИ
предсједава др Злата Марјановић
33. др Ана М. Зечевић (Музичка школа „Јосип Славенски“, Београд) – *Песма и игра и песма Паштровића као део сценске уметности*
34. Марина Дуловић (Међународни фестивал клапа у Перасту) – *Међународни фестивал клапа у Перасту у улози промотера музичког насљеђа Будве и Паштровића*

35. Мирјана Пајовић и Јулијана Калајановић (Женска вокална група „Хармонија“, Будва) – *Будванска Женска вокална група „Хармонија“ као чуварка и промотерка традиционалних паштровских и будванских песама*
36. Нинослава Златковић (ЈУ Школа за основно музичко образовање Будва) – *Ауторски пројекат Musica rustica: perpetuum*

Дискусија

11.30 Пауза

11.45 МУЗЕЈИ КАО СРЕДИШТА КУЛТУРЕ: БУДУЋНОСТ ТРАДИЦИЈЕ (ИКОМ, 2019)
предсједава проф. др Љиљана Гавриловић

37. мр Милева Пејаковић Вујошевић (Матица црногорска – Огранак Котор) – *Култура даривања: донације које обогаћују институције културе*
38. Љубица Радовић (ЈУ Музеји и галерије Будве) – *Интеракција локалне заједнице и кустоса музеја у огледалу нове музеологије*

Дискусија

12.30 ЗАВРШНА ДИСКУСИЈА
предсједава проф. др Драгица Панић Кашански

13.00 Ручак за учеснике

16.00 Одлазак учесника

САЖЕЦИ ИЗЛАГАЊА

Петар Перовић
Петровац, Црна Гора

ПОРИЈЕКЛО ОБРАЗАЦА НАРОДНОГ СТВАРАЊА

У сваком стварању опазив је (мање или више откривен/сакривен) ред, изразив обрасцима који артикулишу сам стваралачки процес и његов резултат у виду материјалног и нематеријалног културног артефакта или догађаја. Ти обрасци могу бити различите врсте и поријекла. Једни долазе из ума, други из свијести. Први могу бити мање или више локални, обласни, регионални итд., а други су универзални по карактеру. Постоје и различити „прелазни“ обрасци, као и својеврсна динамика њихових трансформација.

Милица Мартић
Дирекција за развој дјелатности културне баштине
Директорат за културну баштину
Министарство културе Црне Горе
Цетиње, Црна Гора

УЛОГА ДРЖАВЕ И МУЗЕЈА У ЗАШТИТИ И ОЧУВАЊУ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ

Министарство културе Црне Горе се у протеклом периоду (2004–2008) бавило анализом стања у културној баштини, на основу које су покренути реформски процеси у домену законске регулативе, који су за резултат имали доношење сета прописа из области културне баштине (2010–2012). Приликом конципирања новог законског оквира посебан захтјев представљало је усклађивање реалних потреба заштите и очувања културних добара са међународним стандардима, потребама државе и развојним капацитетима установа као носилаца дјелатности.

Законом о заштити културних добара („Службени лист Црне Горе“, бр. 049/10, 040/11, 044/17 и 018/19) уређена је, између осталог, и област заштите нематеријалне културне баштине, у складу с Конвенцијом о заштити нематеријалне културне баштине (Париз, 2003), коју је Црна Гора ратификовала 2009. године. Конвенцијом је утврђен систем заштите нематеријалне културне баштине, као и обавезе држава да предузму мјере ради њене одрживости, а нарочито да: изврше идентификацију (попис), усвоје политику промовисања, унапређују научне, техничке и умјетничке студије, као и истраживачке методологије, усвоје одговарајуће правне, техничке, административне и финансијске мјере, омогуће утемељивање институција за документовање и

олакшају приступ тим институцијама, омогуће подизање нивоа свијести о овој баштини и учешће заједница, скупина и појединаца у активностима њене заштите. Сходно националном законодавству, нематеријално културно добро су људско умијеће, изражај, вјештина или извођење, као и предмет, рукотворина, инструмент или простор који је с тим повезан, које заједнице, групе и, у појединим случајевима, појединци препознају као дио своје културне баштине.

Тема овог рада биће искуства Министарства културе стечена приликом реализације пројеката евидентирања нематеријалне баштине на територији Црне Горе у оквиру Програма заштите и очувања културних добара за 2012. годину, кроз сарадњу између Министарства културе, Управе за заштиту културних добара и Народног музеја Црне Горе, као и касније активности на валоризацији нематеријалне баштине.

Потом, биће презентована и мрежа музеја, са акцентом на етнографске, односно етнолошке збирке у Црној Гори. Пошто је Министарство културе приступило анализи стручних капацитета запослених у државним органима, националним и локалним јавним установама које обављају конзерваторску, музејску, библиотечку, архивску и кинотечку дјелатност, септембра 2018. израдило је Информацију о кадровским капацитетима органа и установа који се баве заштитом и очувањем културне баштине (Закључак Владе Црне Горе, бр. 07-4447 од 27. септембра 2018), а која је обухватила податке о запосленима на пословима заштите и очувања културне баштине у три органа државне управе, националних јавних установа и локалних јавних установе културе. Стога ће бити приказана и структура запослених етнолога и антрополога у наведеним установама у Црној Гори, са поруком да конференција пружи допринос развоју кадровских потенцијала неопходних за мултидисциплинарни приступ у истраживању, заштити, валоризацији и презентацији нематеријалног богатства Црне Горе.

Мр Милица Николић
Канцеларија за УНЕСКО
Министарство културе Црне Горе
Цетиње, Црна Гора

О ПРВОЈ НОМИНАЦИЈИ ЦРНЕ ГОРЕ ЗА УПИС НА УНЕСКО РЕПРЕЗЕНТАТИВНУ ЛИСТУ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ БАШТИНЕ ЧОВЈЕЧАНСТВА

Крајем марта 2018. године Црна Гора је поднијела прву номинацију за упис на Унескову Репрезентативну листу нематеријалне баштине човјечанства, а ријеч је о дванаестовјековној традиционалној организацији поморaца – Бокељској морнарици. Предаји номинације претходио је интензиван период сарадње са локалном заједницом, првенствено са самом организацијом Бокељска морнарица, током кога је припремљен Номинациони досије. У складу са стандардима Конвенције Номинациони досије је подразумијевао припрему текста номинације, видео-материјала, избор од десет репрезентативних фотографија и сагласности локалне заједнице за кандидовање културног добра. Припрема тог материјала подразумијевала је ангажовање стручњака, али и техничких лица који су током годину дана снимали и фотографисали све кључне моменте, прије свега свечаности, у којима Бокељска морнарица има важну улогу: Лоде, Трипунданске свечаности, Дан Бокељске морнарице, дане општина Котор, Тиват и Херцег Нови. Процес прикупљања сагласности локалне заједнице резултирао је са више од 300 сагласности чланова Бокељске морнарице, њихових породица, релевантних институција и заинтересовних грађана – чланова локалне заједнице.

Номинација Бокељске морнарице као првог нематеријалног културног добра Црне Горе које се кандидадује за упис на Унескову Репрезентативну листу, утврђена је на сједници Владе Црне Горе, те након тога упућена Унеску. Након техничке провјере, Унеско је послао обавјештење да номинација технички задовољава све параметре, те да улази у процедуру, чији ћемо исход знати у децембру ове године.

Шта је то локална заједница и који је њен значај за заштиту и очување нематеријалне баштине? Који су изазови пратили израду номинације? Како нематеријална баштина може постати простор надметања и средство манипулације појмом „идентитет“? Да ли је Конвенција угрожена? Овај рад тежиће да детаљно представи процес номинације и да одговори на ова, али и слична питања, која су се појавила у процесу номинације, али и на регионалном и глобалном нивоу када је у питању нематеријална баштина.

Проф. др Љиљана Гавриловић
Проф. др Драгана Радојичић
Етнографски институт
Српска академија наука и уметности
Београд, Република Србија

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ ПАШТРОВИЋА: *BOTTOM-UP* МОДЕЛ

Унутар комплекса нематеријалног културног наслеђа (НКН) Црне Горе, наслеђе Паштровића за сада није превише видљиво. На националној НКН листи Црне Горе нема ниједног елемента из Паштровића, док се на Попису евидентираних елемената (2012) налази 13 елемената: четири култа, три традиционална јела, две традиционалне манифестације, по једно усмено предање и традиционална вештина и два обичаја од којих за један (банкада) није специфицирано у коју категорију обичаја спада. Како током осам година од ступања на снагу Закона о заштити културних добара ниједан елемент из Паштровића није уписан на националну листу, а Попис није прошириван од 2012. године, рекло би се да идеја заштите нематеријалног културног наслеђа у Паштровићима није схваћена као значајан фактор интеграције локалне заједнице, нити промовисана као начин препознавања локалне заједнице унутар шаролике (традицијско) културне сцене Црне Горе, те је богатство традиције Паштровића остало невидљиво.

То је, с једне стране, последица приступа НКН одозго надоле (*up-bottom*), јер се од самог почетка примене Конвенције о заштити нематеријалног културног наслеђа (2003–2009) процес дефинисања НКН кретао од Министарства културе и Управе за заштиту културних добара према локалним заједницама. Ако

би се у случају паштровског наслеђа применио принцип који је предвиђен Конвенцијом и Унесковим упутствима за њену примену, а који подразумева обрнути (*bottom-up*) приступ, локална заједница би сама требало да препозна елементе важне за њену самоидентификацију и да инсистира на укључивању тих елемената у Попис и националну НКН листу. Да би то могло да се оствари, неопходно је промовисање концепта НКН унутар локалне заједнице да би он био препознат као културни, економски и социјални ресурс, као и континуирано представљање потенцијалних елемената и унутар и ван локалне заједнице (интернет, друштвене мреже, РЛ промоције, радионице итд.). На тај начин би сама локална заједница, самосталним избором и промоцијом елемената, активно градила своју слику и према унутра и према споља, чиме би у пракси били примењени не само слово него и дух идеје о заштити НКН.

У раду ће на примерима бити показано како је могуће применити *bottom-up* модел на избор, обраду и промоцију елемената НКН, као и то како он утиче на одрживост очувања, односно даљи живот елемената и унутар и ван заједнице Паштровића.

Проф. др Драгица Панић Кашански
Катедра за етномузикологију
Академија умјетности
Универзитет у Бања Луци
Бања Лука, Босна и Херцеговина

ГЕНЕЗА ВЕЗЕ, МРЕЖЕ И ЗНАЧАЈА ТРИ МАЛА АРХИВА НЕМАТЕРИЈАЛНОГ КУЛТУРНОГ НАСЉЕЂА

Ратификацијом Конвенције о заштити нематеријалног културног насљеђа пружена је могућност да поједини елементи нематеријалног културног насљеђа постану широј јавности видљиви и добију барем декларативно посебне статусе. Међутим, често традиционалној култури, односно нематеријалном културном насљеђу, држава није у могућности да пружи благовремену, адекватну и континуирану подршку, па тако и да Конвенцију Унеска из 2003. имплементира сразмјерно богатству елемената присутних у живој пракси. Стога се јављају алтернативни начини да насљеђе добије пажњу коју би по својој важности требало да има без обзира на нова културна стремљења у новим државама насталим током историјских догађаја крајем XX вијека. Овај рад говори о доброј пракси идентификовања, документовања и инвентарисања, каква је потекла у Кикинди (Србија), а потом се проширила на Колашин и Петровац на Мору (Црна Гора). Академско друштво за његовање музике „Гусле“ покреће 2001. године у Кикинди пројекат „Студијско истраживање музичке и играчке праксе Баната“. Године 2015. у Колашину ЈУ Центар за културу Колашин, као носилац пројекта, и Центар за изучавање и ревитализацију традиционалних игара и пјесама (ЦИРТИП) из Колашина, у улози партнера на пројекту, покрећу

Међународни етно-камп: истраживање традиционалних пјесама и игара колашинског краја, а 2017. године у Петровцу на Мору Друштво за културни развој „Бауо“ покреће пројекат „Етно лаб: истраживање обичаја, музичке и плесне традиције Паштровића“. Овим радом се указује на повезаност ових истраживачких станица на неколико нивоа.

Мотивисани жељом да сазнају више о својим корјенима и учествују у одржавању културног идентитета рода и краја којем припадају, млади образовани људи из Црне Горе налазе начина да организовано започну сакупљачки рад на терену са главним циљем да се реконструишу традиционална музика и игра/плес, биљежећи притом не само „сјећања“ него и живу праксу. Како су у тимовима који су осмишљавали задати посао дјеловали професионални истраживачи и млади ентузијасти, поред успјешно реконструисаних елемената који су се нашли на сцени, међу културним добрима државе или у научним и стручним радовима, створени су електронски архиви као трајна добра која и сама захтијевају заштиту и очување. Такав је и „Паштровски електронски фолклорни архив“ (ПЕФА) Друштва „Бауо“ из Петровца на Мору, настао у оквиру пројекта „Етно лаб“.

Душан Медин, МА
ОЈУ „Музеји“ Котор
Котор, Црна Гора

ИСТРАЖИВАЊЕ, АФИРМАЦИЈА И ПОПУЛАРИЗАЦИЈА НЕМАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ ПАШТРОВИЋА

Излагање има за циљ да прикаже активности које су реализоване током посљедњих година у домену истраживања, заштите, популаризације и валоризације нематеријалне културне баштине Паштровића, с посебним фокусом на музичкој и плесној традицији, као и књижевној баштини и стваралаштву с обзиром на то да је управо њима придавана највећа пажња. Хронолошким редом осврнућемо се на иницијаторе и главне носиоце значајнијих активности, њихове циљеве, кораке и резултате, а понудићемо и прелиминарне резултате одређених класификација и квантитативних анализа, како би се јасније сагледали снага дјеловања актера и допринос који остварују. Посебно ћемо се осврнути на иницијативу да се одређени елементи нематеријалне културне баштине Паштровића кандидују за културно добро Црне Горе од локалног значаја.

Будући да је аутор овог рада био директно укључен у већи број реализованих активности, треба имати у виду да ће осврт који даје потицати из двоструке перспективе и бити нијансиран „тоном“ инсајдера/актера (родом и по осјећању Паштровића), истовремено и научника/истраживача заинтересованог за културну баштину Паштровића.

Проф. др Раде Ратковић
Факултет за бизнис и туризам
Будва, Црна Гора

ИЗАЗОВИ ТУРИСТИЧКЕ ВАЛОРИЗАЦИЈЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ ПАШТРОВИЋА

Културна баштина, ван сваке сумње, представља један од два главна атракцијска стуба развоја туризма. Док је материјални елеменат културне баштине, у глобалном туризму, достигао завидан ниво туристичке валоризације, то се не би могло рећи за њен нематеријални елеменат, који, тек у посљедње вријеме, почиње заокупљати пажњу стручне и научне јавности. Конвенцију о заштити нематеријалне културне баштине Унеско је донио тек 2003. године. У случају Црне Горе, укључујући и Паштровиће, валоризација материјалне културне баштине још је на релативно ниском нивоу, а да се о туристичкој валоризацији нематеријалне културне баштине и не говори. Можемо рећи да је нематеријална културна баштина Паштровића као мале заједнице у становитој опасности, односно да је суочена с бројним изазовима с којима се мора плански и организовано сучељавати. Афирмација и валоризација елемената нематеријалне културе је *conditio sine qua non* постизања одрживог туристичког развоја. Изазови туристичке валоризације нематеријалне културне баштине Паштровића могу се сврстати у сљедеће групе: демографски, економски, правни и социолошки. Ови изазови су се, у различитим облицима и интензитету, почели јављати још од 60-их година прошлог вијека, на самом почетку интензивног

развоја туризма у Црној Гори, заједно са осталим приморским републикама друге Југославије. Нагла депопулација руралног залеђа довела је до напуштања аутентичне средине у којој су настали и развијали се главни елементи нематеријалне културе Паштровића. У периоду транзиције, од почетка посљедње деценије XX вијека па надаље, надиру снажни изазови из осталих наведених група, који проблем очувања нематеријалне културне баштине доводе до усијања, представљајући пријетњу не само њеној туристичкој валоризацији него и одрживости економског развоја у цјелини. Неистражена свијест локалних актера развоја и локалног становништва *vis-à-vis* нематеријалне културне баштине, ставља их на периферију процеса доношења развојних одлука, намећући им, по правилу, статус развојних баријера, односно ометача развоја. Нужно је истраживање ставова и мишљења локалних актера из свих сфера како би се донио учинковит програм валоризације нематеријалне културне баштине Паштровића.

Др Васиљ Јововић
Богословија „Свети Петар Цетињски“
Митрополија црногорско-приморска СПЦ
Цетиње, Црна Гора

РЕЛИГИЈА КАО ДИО ИДЕНТИТЕТСКОГ ОДРЕЂЕЊА ПАШТРОВИЋА

На подручју које настањује српско племе Паштровићи религија је у прошлости имала велику улогу, као што је то случај и данас. Од примања хришћанства на овом подручју подигнут је велики број сакралних објеката, од којих су неки временом запустјели, а неки су активни и данас. Православни манастири паштровског подручја: Дуљево, Градиште, Прасквица, Режевићи били су духовни, културни и политички центри те су својом прошлошћу и културном баштином представљали инспиративну тему културно-историјских истраживања. Данас се у Паштровићима или, како се у литератури наводи, „Светој гори“ паштровској налазе више од 60 православних цркава, четири стара православна манастира, три нова и један католички самостан. Осим сакралних објеката религиозност Паштровића огледа се и у великом броју писаних свједочанстава вјерске и профане садржине, као и чувању православне вјере и одбијању православних Паштровића уније са римском црквом. Са подручја Паштровића потичу и истакнуте личности српске историје које су у великој мјери утицале на духовност овог простора: Свети Стефан Штиљановић, инок Сава, Стефан Паштровић, Стефан Митров Љубиша, архимандрит Дионисије Миковић.

Мр Луција Ђурашковић
ЈУ Музеји и галерије Будве
Будва, Црна Гора

О КУЛТУ СВЕТОГ СТЕФАНА ПРВОМУЧЕНИКА У ПАШТРОВИЋИМА

Аутор се у раду бави истраживањима која се односе на поријекло и установљење култа Светог Стефана, као једног од најистакнутијих хришћанских култова на подручју Паштровића. Истраживања првенствено обухватају карактеристике које се односе на сакралне споменике, као и на нематеријалну културну баштину (слављење крсног имена), који обједињени битно одређују постојање култа неког светитеља на одређеном простору, што у датом примјеру потврђује култ Светог Стефана. Основа од које аутор полази јесу примјери данашњег града-хотела Свети Стефан, манастира Дуљева са црквом посвећеном Светом Стефану (XIV вијек), као и крсне славе Шћепандан, често слављене у Паштровићима. Полазећи од формулације наслова, можемо уочити да су досадашња истраживања само дотицала проблематику историјске генезе религиозне традиције и културолошких карактеристика паштровског подручја, и то у оквиру студија које су за предмет имале најопштија истраживања опште историје, историје умјетности, или пак архитектуре сакралних споменика на тлу Црне Горе.

Јасминка Гргуревић
Центар за конзервацију и археологију Црне Горе
– Подручно одјељење у Котору
Котор, Црна Гора

КУЛТ СВЕТОГ ХРИСТИФОРА И КУЛТ СВЕТОГ СПИРИДОНА

Рад ће се бавити материјалним подацима који свједоче о поштовању култа Светог Христифора и култа Светог Спиридона, који се упоредо са Светог Николом славе и поштују у Боки Которској и Паштровићима као заштитници помораца и путника и уопштено свих људи који су изложени ризицима у несигурним временима.

Истовремено, током израде рада анализираће се и значај светитељске заштите у ширењу слободарских тежњи међу становништвом које је живјело на овим просторима, као и материјлани подаци који свједоче о „ширењу“ ових култова, између осталог и захваљујући дјелатности сликарске породице Димитријевић-Рафаиловић.

Циљ рада је успостављање веза између светитеља, чији се култови поштују на одређеном простору у одређеном времену, и самог простора у којему се ти култови поштују и у који се директно утискују постајући тако дио његовог идентитета.

Мр Олга Никанорова
Москва, Руска Федерација

О КРСНИМ ИМЕНИМА И КРСНОЈ СЛАВИ У РУСИЈИ И ПАШТРОВИЋИМА

Слављење светих и светитеља код православних народа и верника пример је нематеријалне културне баштине тих народа. У раду се говори о томе како се славе свеци и светитељи, какве традиције слављења постоје у оквиру породица и црквених парохија, пре свега у Русији. Ауторка покушава да упореди руску традицију са традицијом српске крсне славе и крсних имена и да прикаже како ову традицију доживљавају не само верници него и стручњаци који се баве питањима нематеријалне културне баштине.

Посебна пажња у раду посвећује се питањима везаним за обичаје у Паштровићима: која су крсна имена код паштровских породица, какве су манастирске славе и славе цркава у Паштровићима и, коначно, како теме везане за нематеријалну културну баштину могу допринети развоју културног и верског туризма на овом подручју.

Марија Црнић Пејовић
Херцег Нови, Црна Гора

ЦРКВЕНЕ СВЕЧАНОСТИ У БОКИ КОТОРСКОЈ: ДРУГА ПОЛОВИНА XIX И ПРВА ПОЛОВИНА XX ВИЈЕКА

Црква је била централно мјесто сваког насеља, посебно руралног, гдје су се одвијали најважнији догађаји. Ту су се обављала крштења, склапали бракови, на зборовима се доносиле важне одлуке, то је било мјесто сусрета, вјечно почивалиште, а у XIX вијеку ту се стицало и основно образовање. Посебно се у вријеме празника, Божића и Васкрса, окупљао већи број људи, али ипак највише поводом прославе црквене славе. Тада су долазили и бројни становници из удаљених околних насеља, а по завршеној литургији сусретали су се рођаци, пријатељи, и забављали кроз разговоре и игру. Ту су се младићи и дјевојке упознавали, а често су та познанства била повод за касније склапање брака.

У примарним изворима – архивској грађи, о окупљању народа у светачке дане поред цркава, том веома значајном облику комуникације и забаве, готово да није ништа забиљежено. Зато су значајни секундарни извори, који су коришћени у овом раду, из *Гласа Црноїорца* (Цетиње), *Боке* (Котор) те сјећања Николе Велимировића на прославу Госпођиндана на Савини као и на прославе других светаца у Боки Которској, прије свега православних вјерника, али и римокатолика. Изнијети подаци осликаће исјечак из живота становника Боке прије више од једног вијека. Дописи су у поменуте новине стизали углавном о прослави Савиндана у Будви, Котору, Рисну, Морињу, о чему говоримо у овом раду.

Добрила Влаховић
Директорат за културну баштину
Министарство културе Црне Горе
Цетиње, Црна Гора

ВЈЕШТИНА И ТРАДИЦИЈА ИКОНОПИСАЊА

Иконопис је вјековима стар занат, који је упркос својим строгим канонима увек привлачио и инспирисао бројне умјетнике и аматере. То је посебна сликарска техника која се преносила с генерације на генерацију, стварајући иконописачки култ, који се строго поштовао. Потиче још од раног хришћанства, али се временом уобличавао, све док није достигао свој врхунац у доба средњовековне Византије. Строге каноне иконописања поштовао је сваки иконописац, а правила иконописања преносила су се кроз генерације – са мајстора на ученика.

У прошлости су иконописачке радионице углавном формиране у манастирима. У њима су учена строга правила (рад, понашање, начин и технике израде икона, употреба специфичних материјала...), која су се морала поштовати и примјењивати. На то указују и стари записи у којима је Ченино Ченини савјетовао будућим иконописцима: „Ви које њежност духа носи до љубави према врлинама и ви који се опредјељујете за умјетност, почните тиме што ћете обући ново одијело: љубав, вјеру, послушност и стрпљивост. Најраније што можете, ставите се под вођство једног мајстора и учитеља и напустите га што касније можете.“

Тако се догодило да на овим просторима у оквиру познатих иконописачких радионица дјелују најбољи мајстори, који су настављали и поштовали традицију иконописа, сликали фреске и иконе које их, судећи по ономе што је сачувано, сврставају међу врхунске ствараоце тога доба.

Познати иконописци тога доба, поп Страхиња, Георгије, Јован/Козма, Радул, Димитрије..., творци су најзначајнијих иконостаса балканског православља, по којима се овај вијек назива – златним. Њихово дјеловање сачувано је у бројним манастирима Црне Горе, међу којима посебно мјесто заузимају паштровски манастири, гдје су сачувана ремек-дјела тога времена осликана на традиционалан начин.

Нажалост, данас су ријетки примјери канонског иконописања. Свједоци смо другачијег односа према иконописачком култу.

Да се духовна моћ старих иконописаца полако заборавља указују и бројни примјери оних који имају амбиције и интересе да дају допринос (аматери, невјешти сликари и вајари, често и неуки монаси, новоформиране радионице, фабрике намјештаја и др.).

О изгледу иконостаса данас често одлучују дародавци, спонзори, црквени одбори, према својим жељама, потребама и економској моћи. Свједоци смо да се често нови иконостаси са иконама израђују од савремених материјала, супротно традиционалном начину израде (ламперија, дрво машинске обраде, пластика, мермер, акрилне боје и др.).

Све ово указује на неопходност оживљавања вјештине и традиције старих иконописачких радионица, које су оставиле непроцјењив траг не само на простору Паштровића него и цијеле Црне Горе.

Поштовање конзерваторских принципа приликом спровођења конзерваторских мјера на иконама и иконостасима рађеним традиционалним техникама и вјештинама посебно је значајно за њихово очување. На то нас обавезују не само етички кодекс струке него и законске одредбе, којима је прописано да се заштита културних добара остварује нарочито очувањем и примјеном традиционалних заната, вјештина и материјала значајних за спровођење мјера заштите, а да се приликом спровођења конзерваторских мјера на културном добру предност даје традиционалним техникама, занатима и материјалима.

Проф. др Јелица Стојановић
Студијски програм за српски језик
и јужнословенске књижевности
Филолошки факултет
Универзитет Црне Горе
Никшић, Црна Гора

АНТРОПОНИМИЈСКИ СИСТЕМ У *ПАШТРОВСКИМ ИСПРАВАМА* XVI И XVII ВИЈЕКА: ПАШТРОВСКЕ ИСПРАВЕ КАО НЕПРОЦЈЕЊИВО СРПСКО ЈЕЗИЧКО И КУЛТУРОЛОШКО НАСЉЕЂЕ И ОДНОС ПРЕМА ЊИМА

Циљ нашег рада је да представимо антропонимијски систем *Паштровских исправа* XVI/XVII вијека и ставимо га у контекст шире српске антропонимије. Као што је језик *Паштровских исправа* специфичан, тако се значајним и особеним показује и антропонимија: Исправе су свједочанство преласка патронима на -ић у презимена; преовладавају двосложна мушка имена на -о, као и женска двосложна имена на -е; хришћанска имена (и имена образована од ових основа) у знатној мјери преовладавају над словенским именима. Женска имена су ријетка, како због тога што се *Паштровске исправе* односе на судска и правна акта, тестаменте, те су у њима мање учествовале жене, тако и зато што се жена најчешће именује по оцу, мужу, брату. Извршили смо фотографисање и рашчитали збирке из манастира Прасквице, Државног архива Цетиња и Будве: из XVI вијека 70 исправа, а из XVII – 210, из XVIII вијека 230, а из XIX – 150, дакле око 700 исправа XVI–XIX вијека, што представља репрезентативан корпус за сагледавање дате проблематике. За ову прилику успјели смо да обрадимо корпус XVI/XVII вијека, тј. 310 исправа.

Истовремено, у раду ћемо се бавити и паштровским исправама као веома важном језичком и културолошком насљеђу, односу према њима, чувању, сабирању.

Проф. др Миодраг Јовановић
Студијски програм за српски језик
и јужнословенске књижевности
Филолошки факултет
Универзитет Црне Горе
Никшић, Црна Гора

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВНИ ТЕРМИНИ МЛЕТАЧКЕ ДРЖАВЕ У СЈЕЋАЊУ ДАНАШЊИХ ПАШТРОВИЋА

Историјски разлози били су пресудни што је на физиономију паштровског говора више вјекова утицао страни језички елеменат – првенствено романски. Уговором из 1423. године, склопљеним на галији Франческа Бемба, врховног млетачког заповједника на мору, Паштровићи су потпали под власт Млетачке републике и дио те државе били до 1797. године. За тај дуги период паштровски говор је трпио утицаје млетачког, односно венецијанског дијалекта, најјачег представника медитеранске културе на Балкану.

У овом раду интересују нас административно-правни термини који се налазе у паштровским исправама – писаним документима, која су различитим поводима настајала у периоду између XVI и XIX вијека. Исправе су извор који нуди драгоцјене податке за реконструкцију овог система у вријеме млетачке државе, тј. специфичну лексичку реализацију која одражава одређене друштвено-историјске, политичке, административне, културне и друге контексте живота у Паштровићима. Давна прошлост, посматрана оком лексикографа, подразумијевала је дијахронијски и лингвокултуролошки приступ корпусу који црпимо из паштровских исправа, и отвара перспективу за реконструкцију друштвеног система у трајању од 300 и више

година и свеобухватно сагледавање односа у друштву који су се темељили на принципима млетачког државног и друштвеног уређења. Зато је лако било издвојити бројне термине релевантне за дијагностификовање службене дужности млетачких изасланика у Паштровићима – и у судству и у администрацији, а понекад се дотичемо и војне номенклатуре.

Колико је год било могуће, лексиколошком и етимолошком анализом конкретних примјера административно-правних термина млетачког поријекла жељела се провјерити њихова евентуална присутност у колоквијалном говору. Интересовао нас је и одговор на још једно питање: Да ли су Паштровићи једини власници одређених лексема, односно у којој су мјери оне дио ареала црногорских говора и, шире, говора дуж хрватске јадранске обале?

Симо Арменко
Буљарица, Црна Гора

ПАШТРОВСКА БАНКАДА

У овом раду аутор ће се бавити посебним и веома специфичним феноменом некадашњих Паштровића – самоуправним системом власти, банкадом. Банкада као јединствени модел управљања локалном паштровском самоуправом постојао је и трајао током више вјекова млетачке и аустријске власти на овом простору.

У излагању биће ријечи и о управљачком моделу прије банкаде, као и о законодавству и правосуђу у Паштровићима, те о утицају светосавља на управљачке ефекте банкаде.

Проф. др Злата Бојовић, академик
Српска академија наука и уметности
Београд, Република Србија

ОБРЕДИ И ОБИЧАЈИ ПАШТРОВИЋА У ИЗВОРИМА И КЊИЖЕВНОЈ ТРАДИЦИЈИ

У овом прилогу се истражује грађа која се односи на виђење обичаја и обреда Паштровића почетком XIX века. У време све веће посвећености народној традицији која је била основни покретач романтичарског заноса духовним вредностима свога народа, стицајем срећних околности забележени су многи подаци о Паштровићима. Сакупљач народних умотворина, сарадник Вука Караџића Вук Врчевић, који је део свога живота провео у Будви, представио је на основу изворне етнолошке и књижевне грађе низ народних обичаја и обреда, посматрајући их и са књижевне и са етнолошке стране; у исто време, будвански поп Антун Којовић забележио је сопствене утиске, али и народну историју о овим појавама, као и о историјским и легендарним догађајима. Уз усмену традицију, сви ови извори и књижевни одјеци, који су се преливали не само у народну него и у ауторску књижевност (С. М. Љубиша и др.), сачували су богату слику и културно-историјско сведочанство о многим видовима духовног живота Паштровића.

Станка Јанковић Пивљанин, МА
ЈП Службени гласник
Београд, Република Србија

ПОЕЗИЈА И МУЗИКА – ЛИРИКА СТЈЕПАНА ЗАНОВИЋА

У овом раду скренућемо пажњу на неколико пјесама Стјепана Зановића, објављених у трима његовим књигама: *Opere diverse* (Париз, 1773), *La poésie et la philosophie d'un Turc* (Албанополис, 1779) і *Pensées de Stiepan-Annibale, vieux-berger d'Albanie* (Калкута, 1784), у којима се он показује не само као пјесник који слиједи тематске, стилске и метричке линије аркадијске лирике већ и као познавалац актуелних праваца у музици XVIII вијека. Указаћемо на везу његових лирских метричких форми и музике, посебно на присуство тзв. анакреонтске или меличке канцонете, као и њену тијесну везу с аријама мелодраме. Истаћи ћемо и Зановићеву везу с Кристофом Вилибалдом Глуком, „дунавским Орфејом", како га је називао, и показати на који је начин Зановић одао признање овом великом композитору и реформатору.

Др Тања Милосављевић
Институт за српски језик
Српска академија наука и уметности
Београд, Република Србија

СЛИКА СВЕТА ПАШТРОВИЋА У *ПРИЧАЊИМА ВУКА ДОЈЧЕВИЋА*

Причања Вука Дојчевића Стефана Митрова Љубише представљају својеврсну интерпретацију слике света формирану на вишевековном искуству, традиционалним духовним вредностима, специфичном поимању, доживљају и преосмишљавању стварности паштровске локалне заједнице. Поглед на свет Паштровића манифестује се у Љубишином делу кроз три сазнајна аспекта – преко језичке, фолклорне и уметничке слике света, чији се репрезенти преплићу градећи јединствену и целовиту концептуалну и језичку структуру. Разгртањем њених слојева одгонетају се кодови традиционалне духовне културе Паштровића и особености језичког сазнања паштровске дијалекатске личности. Циљ нашег рада је анализа елемената колективне перцепције, мишљења, сазнања, моралне оцене, емоционалног односа према реалном окружењу, синкретисаних у пишчевом језику, паштровском говору и фолклорним формама инкорпорираним у књижевни текст. На основу добијених информација садржаних у лексиком значењу, фолклорној семантици и наративном садржају, и на основу језичког израза, понашајног обрасца и ставова главног књижевног лика, покушаћемо да реконструишемо црте менталитета и лингвокултурне карактеристике Паштровића.

Др Срђа Злопаша
Психоаналитичко друштво Србије
Београд, Република Србија

ПСИХОАНАЛИТИЧКО ТУМАЧЕЊЕ ПЈЕСМЕ „ЗАЧУХ ВИЛУ У ДУБРАВУ ЂЕ ПЈЕСАН ПОЈЕ“

Ова стара приморска пјесма нуди изобиље материјала за интерпретацију. Значењски слојеви се крећу од појавног, свјесног ка све дубљим, интимнијим слојевима несвјесног, гдје се приказује сва комплексност мушко-женских односа. Пјесма помирује традиционалан израз испод којега се скрива обиље конфликтних, узнемирујућих и есенцијалних људских тема. У конвенционално прихватљивој језичкој форми упућују се поруке од велике емотивне и еротске важности. Пјесма проблематизује динамику мушко-женске релације, од сусрета у сну, страсти уплива реалности, страха од губитка, свијести о губитку објекта, до туговања и смрти као последице самоће, губитка љубави. Сам избор виле као женског митског бића даје мистичан тон њеном феминином карактеру, одликују је неухватљивост, загонетност. Вила проистиче и у директном је односу са биљним елементима, а самим тим и хтонским и еротским, чиме буди помјешана осјећања привлачења и страха код слушаоца. Дрвеће и биље, у фолклору, најчешће и данас спада у дјелокруг жена. Маскулино је анимално – паун, коњ. Слично као у пјесми „Поје кокот са неранџе“, гдје је симбол маскулиног јасно кокот на неранџи – феминином. Паун симболизује наглашену маскулину естетику и егзибиционистичке пулзије којима се шепури. Посједује иницијацијски карактер за младог човјека, опомиње га да га сласт и

страст не смију успавати већ мора мислити и на „бијеле дворе“ као принцип материјалне стварности, упозорава шта ће му се десити ако се не пробуди на вријеме из сна дјетињства. Златни кључеви могу имати фалусну симболику вјештине задржавања жене. Пјесма се дијелом одиграва у сну, што указује на важност линије сна, дневног сањарења – фантазирања. Почиње сном на јави, у средини пјесме је дубок биолошки сан, а завршава се као мора. Инфантилна, идеализујућа представа мушкараца о жени помјера се ка сексуалној жени, слиједи сепарација, суочење с принципом реалности. Евидентира се потреба за контролом женске сексуалности (затварање у зидине, кључ), чиме се призива и друштвено устројство којим се зауздава поље „опасног“. Пјесма активира и тензију између активног и пасивног у жени – пасивно прилази мушкарцу у пјесми, а активно га напушта, што упућује и на питање активно-пасивног избора партнера и динамику између друштвено датог и индивидуалног избора. Пјесма осликава и тежњу мушкарца да изађе на крај са мистеријом женске сексуалности.

Проф. др Синиша Јелушић, академик
Студијски програм за драматургију
Факултет драмских умјетности
Универзитет Црне Горе
Цетиње, Црна Гора

ТРАДИЦИОНАЛНЕ ИГРЕ У ПАШТРОВИЋИМА: АРХЕТИП И СИМБОЛ

На трагу досадашњих етнолошких истраживања поставља се питање: Какав је смисао игре, свадбене посебно? Питање је у вези са свадбеним ритуалом уопште, али и паштровском свадбом посебно – у којој је игра један од конститутивних чинилаца. Феномен којим се бавимо представља подстицајан примјер за: а) интертекстуална изучавања с обзиром на то да својим суштаством успоставља релацију перформанса – покрет, игра, хронотоп... б) интерпретацију архетипских симбола, који происходе из колективно несвјесног (К. Г. Јунг) и, отуда, имају најдубље антрополошко значење. По себи се поставља питање регионалне диференције (паштровска свадба) у односу на универзална значења која су симболу свагда иманентна. Имајући у виду превасходно појам паштровске свадбе, доспијевамо до круцијалног питања: У каквој су вези симболи који кореспондирају са митским/паганским значењима и њихова хришћанска семантика, посебно у односу на превасходни сакрамент – свету тајну брака?

Давор Седларевић, спец.
КУД „Мијат Машковић“
ЈУ Центар за културу Колашин
Колашин, Црна Гора

КРОЗ *(ИЗ)МАГЛИЦУ* ДО *ПРИМОРКИЊЕ*: КОМПАРАЦИЈА ИСТРАЖИВАЊА ТРАДИЦИОНАЛНИХ ПЛЕСОВА ПАШТРОВИЋА И КОЛАШИНСКОГ КРАЈА

Традиционални плесови (народне игре) колашинског краја проглашени су 2016. године нематеријалним културним добром у Црној Гори. Међутим, пут до тог статуса био је веома компликован и захтијевао је потпуну личну и професионалну ангажованост, а касније и институционалну подршку. Плесови колашинског краја (њих 14) нијесу били у довољној мјери истражени, а вишедеценијски површан однос КУД-ова и институција према цјелокупној плесној пракси у Црној Гори изазвао је велики број недоумица и погрешних тумачења.

На основу искустава из Колашина, упоређује се процес ревитализације старог морачко-ровачког плеса *маīлица* са садашњим активностима у оживљавању паштровског плеса *īриморкиња*. Описују се цјелокупне активности, почев од прикупљања литературе, теренског рада, сумирања недоумица и, на крају, практичног рада у ансамблу „Мијат Машковић“.

Дају се смјернице и указује на могуће проблеме током ревитализације у коју би требало укључити локалну заједницу у оној мјери у којој је она спремна да препозна *īриморкињу* као дио локалног идентитета било као извођач, било као публика.

Наводе се сви важнији подаци о паштровским плесовима, представљају се мало познати подаци о плесној пракси у Црној Гори и мапирају следеће етапе у реконструкцији *īриморкиње*.

Др Злата Марјановић
Катедра за етномузикологију
Академија умјетности
Универзитет у Бања Луци
Бања Лука, Босна и Херцеговина

ВОЉА ЗА ПЈЕСМУ: ПАШТРОВКЕ И ВОКАЛНО НАСЛЕЂЕ

У овом раду ће бити сагледани место и улога Паштровки у неговању и преношењу вокалног наслеђа. С обзиром на чињеницу да је током мојих теренских истраживања (почев од 2002. године) било мало жена које би представиле поменуто наслеђе, рад је пре свега утемељен на подацима које су забележили Никола Херцигоња 1954. године и Душан Медин 2009. године. На њиховим записима налазе се песме и казивања мајке и кћери, допуњени 2014. године подацима према казивању унуке. Тиме је омогућено сагледавање вокалне традиције од краја XIX века кроз три генерације Паштровки из једне породице, затим однос према наслеђу у складу са друштвено-историјским временом у којем је свака од њих живела, и, напослетку, индивидуални став од којег је и зависила њихова пракса.

Проф. др Слободан Јерков
Подгорица, Црна Гора

ПЈЕСМЕ СУСЈЕДА: СПИЧАНСКИ НАПЈЕВИ

За Спич мјештани кажу да је то подручје од Куфина до ријеке Жељезнице, или област од Паштровића до Барског поља. Напјеви који се могу чути на овом подручју углавном су свадбени и у стручним круговима се први пут помињу на трећој Републичкој смотри фолклора Црне Горе, одржаној на Цетињу 10. марта 1951. године, када је КУД „Братство јединство“ са фолклорном секцијом из Спича освојило прво мјесто за кореографију под називом „Спичанска свадба“. Исте године, на Савезном фестивалу фолклора одржаном у Опатији, освојило је друго мјесто.

Карактеристике спичанских пјесама не разликују се битније од осталих пјесама из црногорских приморских мјеста, па и централног дијела Црне Горе. Али, за разлику од Боке Которске, у Сутомору се не пјева тако често, што је проузроковало да се народно музичко стваралаштво углавном своди на пјевање сватовских пјесама и играње током те свечаности. Томе је допринијело и масовно одустајање мјештана од бављења сточарством, те нема више чобана и чобаница, па ни њихових пјесама. Услови живота довели су до тога да се не славе колективно црквени и други празници када су се пјевале пригодне пјесме и играле одређене игре (плесови). Бављење туризмом донекле је утицало на оживљавање рада културно-умјетничких друштава, а самим тим је почело и обнављање давно заборављених пјесама и игара,

те се у љетњим мјесецима могу видјети приредбе на чијем су репертоару народне пјесме и игре из овог краја или прецизније – стилизована спичанска свадба.

Овдје ће бити приказани поједини карактеристични напјеви, снимани у дужем временском раздобљу: 1954, 1975, 1987, 1990, 2002. и 2017. године. Тако је сваком етномузикологу омогућено да утврди све промјене или друге карактеристике спичанских пјесама и пјевања. Такође, може се закључити да се неке пјесме понављају у сваком наредном периоду, а вјероватно ће се пјевати и убудуће, док друге полако нестају.

Донедавно свадбе у Спичу трајале су нећељу дана, а сада читав церемонијал траје један дан или неколико сати, што је, дјелимично, узроковало да нестану неки свадбени обичаји. У скраћеном облику представићемо и поједине интересантне детаље свадбеног весеља везане за извођење пригодних пјесама.

Данијела Ђукић
Музеј града Пераста
ОЈУ „Музеји“ Котор
Котор, Црна Гора

НЕМАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРНА БАШТИНА: СВАДБЕНИ ОБИЧАЈ У ПАШТРОВИЋИМА И ГРБЉУ

Нематеријална културна баштина одраз је живота једне заједнице, групе или појединца. Обичаји као један од елемената нематеријалне културне баштине заузимају високо мјесто у богатом насљеђу. Било да су јединствени, специфични и практикују се само у одређеној заједници, било да су одлика и неких других заједница које практикују исти или сличан обичај, у свему томе најважније је да су живи. Виталност и животност указују на значај добра и осјећање идентитета, што је подложно промјенама. Уколико је обичај присутан неколико вјекова утолико је тешко говорити о аутентичности. Свадбени обичај заузима високо мјесто и прате га бројне ритуалне радње које се строго поштују. Теренска истраживања у Паштровићима и компаративна анализа обичаја других крајева Боке, односно Грбља, пружају могућност бољег сагледавања обреда из више углова. Идеалан модел као полазна тачка резултираће анализом спроведеном на терену.

Теренско истраживање, коришћење прецизно формулисаног упитника као методе испитивања и биљежења начина практиковања свадбеног обичаја послужиће као основ за анализу и поређење сличности и разлика богатог нематеријалног културног насљеђа којим се одликује Бока.

Мр Јелена Ђукановић
ЈУ Музеји и галерије Никшић
Никшић, Црна Гора

ЖЕНСКА ПАШТРОВСКА НАРОДНА НОШЊА

Јединство Паштровића који су увијек чинили изразиту и компактну етничку групу, огледало се увијек и у мушкој и женској народној ношњи. Временом су се обије врсте ношње мијењале под утицајима који су долазили са стране и животних прилика Паштровића, али су увијек биле истовјетне за све становништво ове области. За разлику од мушке ношње, која је временом постала налик живописној и богатој црногорској народној ношњи, женска ношња, једноставна и скромна, чинила је одувијек засебан тип међу свим ношњама сусједних области.

Излагање се темељи на књизи *Паштровићи: антропогеографско-етнолошка испитивања* (прво издање 1960, фототипско издање 2002) аутора др Јована Вукмановића и посвећено је управо њему.

Мр Божена Јелушић
Будва, Црна Гора

„РЕЦИ МИ ШТО ЈЕДЕШ, ПА ЋУ ТИ РЕЋИ КО СИ“
(народна пословица)

Трагање за старом Будвом кроз јеловник њених житеља на трагу је чувене Броделове одреднице да материјални живот чине „људи и ствари, ствари и људи“, а „ствари“ су исхрана, становање, одјећа, раскош, оруђе, новчана средства, село и град. Један од значајних критеријума свакодневног материјалног живота може се изразити реченицом: „Реци ми што једеш, па ћу ти рећи ко си.“ Разноврсност и квалитет хране доказ су човјековог друштвеног положаја па и цивилизације и културе које га окружују. Будући да у стицању и припреми хране има највише поновљивог, односно поступака који се не мијењају, или се у посматраном простору и времену споро и незнатно мијењају, у причи о храни није тешко пронаћи елементе *историје дугог трајања*. Перспектива кухиње, те често невидљиве сфере друштвеног живота, тако представља својеврсни поглед „изнутра“ и подстицај да се град види и из овог угла свог насљеђа.

Стара Будва је својим географским положајем, морфологијом, културом, па и својом исхраном у највећој мјери медитеранска. Вјековима је била осуђена на самодовољност, на периферијску зависност и неостварени сан у односу на велике покрете Медитерана. Стари Будвани су у погледу основних врста јела у која су се убрајали жито, риба, маслине и вино дијелили судбину примораца

Медитерана и најближе Далмације. Традиционална будванска *кужина* нестаје са наглом амбијенталном, урбанистичком и демографском трансформацијом града. Пред тим промјенама некадашња свакодневица неповратно узмиче, навике се губе, актери нестају у историјски невидљивим сферама друштвеног живота. Зато је важно говорити и о овом сегменту њене богате нематеријалне баштине, а по могућности и сачувати га.

Доц. др Мишко Рађеновић
Факултет за бизнис и туризам Будва
Режевићи, Црна Гора

ГАСТРОНОМИЈА КАО ПОТПОРА РАЗВОЈУ ТУРИЗМА У ПАШТРОВИЋИМА

Развој гастрономије као саставног дијела туризма одавно заокупља пажњу јавности широм свијета. Стога је одувијек актуелна „дилема“ које кораке предузети да би се гастрономска понуда унаприједила, а тиме и укупан туристички производ подигао на виши ниво ради боље промоције државе, регије или мјеста. Гастрономски туризам је већ пронашао мјесто у свијету, а све више узима маха и у туристички најразвијенијем простору Црне Горе – Паштровићима.

Паштовићи су вјековима развијали и унапријеђивали своју исхрану на посебан начин, умногоме сличан а често и сасвим различит од осталих ближих и даљих крајева. Треба узети у обзир да су разне цивилизације, пролазећи и боравећи на овим просторима, оставиле дубоки траг на начин живота Паштровића, а самим тим и на културу припремања хране и пића, односно културу исхрану. Стога се за овај крај с правом може рећи да посједује веома богату и, изнад свага, специфичну аутентичну гастрономску понуду.

Све више је људи у свијету који нуде аутохтону храну као додатни мотив туристичке понуде. У складу са тим, циљ овог рада је да прикаже локалне специјалитете паштровскога краја, приближи утицај гастрономије на развој туризма и понуди могућности њеног даљег развоја.

Нина Радоњић
Будва, Црна Гора

ПРОЈЕКАТ „ДАНИ УМЈЕТНИКА БУДВЕ“ – ПРЕЗЕНТАЦИЈА И РЕВИТАЛИЗАЦИЈА

„Дани умјетника Будве“ је манифестација која се одржавала током љетње сезоне, у периоду између 2013. и 2017. године, у организацији Туристичке организације Будва. Циљ самог пројекта био је вишеструк: од промовисања грађана Будве кроз њихово умјетничко стваралаштво, преко културно-забавног програма за суграђане, до разноликости љетњег садржаја и туристичке понуде града. Свака година је имала свој програм и циљеве, велики број учесника и разнолик садржај и допринос животу града.

Концепт програма био је интердисциплинаран – књижевни, ликовни и музички, умногоме тематски усмјерен на проблематизацију очувања културне баштине и осмишљен тако да буде што разноврснији и покрене актуелне будванске теме. Сматрам да је идеја пројекта „Дани умјетника Будве“ била значајна историјски, туристички и културолошки те да се о њој може говорити на конференцији ове врсте.

Како ова културна манифестација више није актуелна и активна, циљ излагања могу бити како презентација, тако и могућа ревитализација овог пројекта у будућности.

Доц. др Ведрана Марковић
Музичка академија
Универзитет Црне Горе
Цетиње, Црна Гора

СПЕЦИФИЧНОСТИ ПАШТРОВСКЕ МУЗИЧКЕ ТРАДИЦИЈЕ – УЛОГА И ПРИМЈЕНА У МУЗИЧКОЈ НАСТАВИ

Један од битних предуслова за успјешну реализацију музичке наставе јесте одабир наставних метода и дидактичког материјала. Од начина на који ученици стичу представе о различитим музичким појавама зависи њихова успјешност у одговарању на посебне захтјеве, које пред њих стављају ускостручни музички предмети какав је на пример солфеђо. Уважавајући закључке бројних педагошких истраживања те увидом у рад етномузиколога који су своја истраживања везали за Црну Гору и њену музичку баштину, у свом педагошком раду залажемо се да црногорска музичка баштина буде база из које ће се црпети наставни садржаји те да се као дидактички примјери у настави солфеђа више користе традиционалне пјесме овог поднебља. Матерњи музички језик – матерње пјевање треба да чини основу почетне наставе солфеђа, а на каснијим нивоима наставе базу из које се могу црпити различити садржаји. У раду ће бити представљене специфичности паштровске традиционалне музике, као и улога коју она може имати у музичкој настави. Биће указано на који начин је традиционалне пјесме овог краја могуће примијенити у настави солфеђа. Представљањем дијела уџбеника *Музички кораци 3* чије су ауторке др Ведрана Марковић и мр Андреа Ћосо Памер (у припреми за штампу), намијењеног ученицима трећег

разреда основне музичке школе, биће представљени и примјери паштровске традиционалне музике који су нашли своје мјесто у поменутом уџбенику. Учење традиционалних пјесама у раном школском узрасту чини суштину дуготрајног процеса очувања традиционалне музике једног народа. Урезивањем у колективно памћење и свијест најмлађих генерација стварају се неопходни услови који обезбјеђују трајно очување музичке баштине.

Проф. др Александра Милетић
Учитељски факултет
Универзитет у Београду
Београд, Република Србија

НЕМАТЕРИЈАЛНА КУЛТУРНА БАШТИНА ПАШТРОВИЋА – ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА У МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ МЛАЂЕГ ШКОЛСКОГ УЗРАСТА КРОЗ ИНТЕГРАТИВНИ МЕТОДИЧКИ ПРИСТУП

У неоспорној бризи за очување и неговање богатог музичког наслеђа Паштровића многим аспектима проучавања додајемо и музичко-педагошки, сагледавањем могућности имплементације музичких садржаја традиционалне музике Паштровића у образовни систем за млађи школски узраст. Колико је важно сачувати матерњи говор, толико је важно сачувати и певати матерњу мелодију. При томе, матерња мелодија је увек сложенији и квалитативно значајнији облик саопштења у контексту духовности једног народа. Сачуване песме и игре Паштровића представљају „живу реч“, која је настала и свикла да ради у прастарим формама, развијајући се паралелно са мишљу која је потекла од искуства и свих животворних људских делатности и интеракција – по чему припада специфичном локалном, али истовремено и светском јер садржи универзалност насталу из општих људских потреба – па у својој семантици садржи општа места. Сагледавајући многобројне музичке садржаје које су Паштровићи запевали и песмом на свој начин саопштили о љубави, болу, смеху, страдању и свим другим слојевитим осећањима која се рађају у људској души и обликују у специфичан израз кроз време и генерацијско преношење, издвајамо оне

које су погодне за музичку наставу млађег школског узраста. То су обично мелодије малих обима, настале на чврстој спрези говорног и музичког ритма. Оне су певљиве, лаке за памћење, а високе музичке и етнолошке вредности, па су непроцењив материјал за музичку наставу. У настави музичке културе за млађи школски узраст музички садржаји у спрези са музичким активностима најквалитетнији су облик музичког, али и општег развоја детета. Дете се музички развија онолико колико учествује у музичком току, дакле кроз сопствено извођење музичке целине. У том контексту, полази се од примања и памћења звучног материјала, наменски одабраног и систематизованог ради стварања звучног фонда у свести детета. Управо тај звучни фонд представља оне говорне облике и типске форме израза на којима ће деца звучно сазнати за музичку целину и начин како она постаје музичко саопштење. Традиционалну музику Паштровића могуће је интегрисати у музичко образовање млађег школског узраста остварујући тако највећи утицај на ширу популацију у настојањима да се сачувају и изводе музички садржаји нематеријалне културне баштине Паштровића.

Катарина Поповић
ЈУ Школа за основно музичко образовање Будва
Будва, Црна Гора

ТРАДИЦИОНАЛНА МУЗИКА ПАШТРОВИЋА И БУДВЕ У ИЗВЕДБИ ДЈЕЧИЈЕ КЛАПЕ „ПРИМОРКИЊЕ“ (ИЛИ КАКО САМ ЗАПЛОВИЛА У СВИЈЕТ МУЗИЧКЕ ТРАДИЦИЈЕ)

Овим радом даје се приказ обнове, његовања и развоја будванске и паштровске вокалне традиције, као и њеног презентовања на сцени. На иницијативу Душана Медина, тада савјетника за културу и односе са јавношћу у Кабинету предсједника Општине Будва и Лане Маровић, шефице протокола Општине Будва, а уз разумијевање и подршку Николе Вучковића, директора Школе за основно музичко образовање Будва, новембра 2016. године у Академији знања у Будви реализован је концерт у оквиру Будванских новембарских дана, на коме су први пут изведене традиционалне пјесме Будве и Паштровића у извођењу ученика ове школе. Репертоар је осмислила др Злата Марјановић, етномузиколошкиња из Панчева, и то на основу најстаријих познатих нотних записа паштровских и будванских пјесама од Фрања К. Кухача из 1869. године, које ми је прослиједила. Те нотне записе сам потом обрадила и стилизовала за вокално-инструментално извођење, а др Марјановић је „водила“ окупљене на концерту тумачењима одабраних пјесама. На њен предлог и уз њену пуну подршку, маја 2018. године основала сам дјечију клапу „Приморкиње“ при будванској Музичкој школи. Од тада па надаље наставила сам да у обради или оригиналу подуча-

вам дјецу изведбама традиционалних пјесама из будванског и паштровског завичаја, али и ширег подручја (Боке Которске, јужне Далмације, Србије итд.). „Приморкиње“ су имале више наступа, али један од посебно запажених и успјешних био је на Вокалном етно-фестивалу у Неготину, маја 2018. године. Такође, чини се да је још већи успјех истинско и велико интересовање чланица „Приморкиња“ за старе пјесме, као и њихова воља да их изводе, али и уче, што је, свакако, један од примарних услова да те пјесме поново заживе. Планови за даљи рад су такмичење на овогодишњем Међународном фестивалу клапа у Перасту, као и учење и прихватање нових традиционалних пјесама.

Др Ана М. Зечевић
Музичка школа „Јосип Славенски“
Београд, Република Србија

ПЕСМА И ИГРА ПАШТРОВИЋА КАО ДЕО СЦЕНСКЕ УМЕТНОСТИ

Нематеријалној културној баштини припадају: усмена традиција и изрази – језик, празници и ритуали, знање и примена знања о природи и универзуму, затим извођачке уметности: песма, игра и сценске уметности, традиционални занати, друштвено деловање – ритуали и свечани догађаји. Паштровићи су племе са дугом традицијом, богатом локалном историјом и културом. Насељавају 17,5 километара, у које спада део Црногорског приморја, од Куфина до Бабина вира, односно од Чања до Будве са околином. Упркос различитим иностраним силама које су у прошлости доминирале овим подручјима (млетачка, аустријска, руска, француска и аустроугарска), Паштровићи су сачували свој идентитет. То се огледа у очувању језика, писма, вере и обичаја. Нематеријална културна баштина Паштровића преноси се из генерације у генерацију, свакодневним представљањем обичаја, знања и вештина, као и популарисањем предмета, рукотворина и гастрономских специјалитета. Посебном презентацијом њених карактеристика у оквиру културних простора повезаних с том заједницом делује се и на људе у широј околини. Јавним наступима Паштровићи својој културној баштини дају посебан, сценски елемент, а тако и ноту ексклузивности. Најпопуларније и најприродније експонирано културно наслеђе Паштровића огледа се у песми и игри, било као делу свакодневице (говору,

поздравима, изрекама), делу обреда (свадби, сахрани), било у стилизованој сценској поставци (као што су драмски комади са нумерама за певање и играње, или компоноване опере, мјузикли). У новије време све је актуелније сценско постављање обичајних сцена, слика и појава из паштровске племенске заједнице, што је нарочито интересантно када је у питању музика – било да је у питању цитат или обрада песме, било да је у питању обредно коло или је пак плесна нумера уткана у новокомпоновано сценско дело. У складу с тим се и улога коришћеног музичког цитата мења – из описне, где је песма део атмосфере, у коментаторску, где се песмом подвлачи важност неког догађаја.

Марина Дуловић
Међународни фестивал клапа у Перасту
Пераст, Црна Гора

МЕЂУНАРОДНИ ФЕСТИВАЛ КЛАПА У ПЕРАСТУ У УЛОЗИ ПРОМОТЕРА МУЗИЧКОГ НАСЉЕЂА БУДВЕ И ПАШТРОВИЋА

На самом почетку овог вијека, тачније 2002. године, основан је Међународни фестивал клапа у Перасту. Његова појава у црногорском културном простору није представљала случајност, ни тада, као ни данас. То није био још један у низу фестивала дуж нашег дијела Јадрана, којих има немали број, нарочито током љетне сезоне, када сви желе да дају свој допринос културној, туристичкој понуди и разноврсности, већ је, стицајем околности, овај фестивал сам себи дао задатак – мисију препознавања архетипског у улози свестраног истраживача и ујединитеља у области духовности и представљања музичког наслијеђа и културне баштине. Такође, свих ових година веома је значајан допринос промоцији и обједињавању музичке и вокалне традиције популарне и омиљене далматинске клапске пјесме са блиских нам простора, који некада нијесу дијелиле данашње границе. Ова јединствена манифестација посебан допринос даје промоцији традиционалних и ауторских пјесама Боке Которске, Будве и Паштровића, сличних а ипак различитих културолошких простора. Скоро двије деценије његовог постојања нису пратили само сабирање, награђивање, класификовање, промовисање старих напјева и нових клапских композиција, публиковање стручних издања, организовање округлих столова и научних

скупова него и све пратеће тешкоће које су израз наше друштвене стварности и чине културни пејзаж овог времена. Различити утицаји, прилике и неприлике, створиле су особен и јединствен догађај у славном Перасту, граду капетана, дипломата, бискупа, свештеника и умјетника. Захваљујући људима чији ентузијазам до данашњих дана не јењава, идејном творцу Пераштанину Мирославу Миру Улчару и Марији Радуловић, Станки Монтан и Марини Браиновић, кренуо је подухват звани Међународни фестивал клапа у Перасту. Захваљујући њиховој посвећености, као и садашњим члановима Управног одбора и Стручног савјета, освјежених новим младим снагама, фестивал је постао један од симбола Боке Которске – мјесто гдје се радо долази и ствара. Сам назив позиционирао га је просторно и културолошки у сам врх културних дешавања, а клапе у Перасту причају приче о људима и догађајима, прошлим временима, на прикладан и допадљив начин, музиком обојен, што вјерна публика током свих ових година вреднује, подржава и награђује као озбиљан проматрач и искусан познавалац. Поред гостујућих клапа из окружења, фестивал је свих ових година тежио његовању музичке баштине са наших простора, промоцији младих креативних стваралаца и домаћих клапа и на тај начин се профилисао у квалитетан музички догађај, превазилазећи тешкоће које су биле неминовне и условљене друштвено-политичком збиљом, финансијама и сличним препрекама. Овај фестивал никада није изгубио своју основну нит, упориште и исправну намјеру да у националној култури и очувању завичајног стваралаштва учини највише што може.

Мирјана Пајовић
Јулијана Калајановић
Женска вокална група „Хармонија“
Будва, Црна Гора

БУДВАНСКА ЖЕНСКА ВОКАЛНА ГРУПА „ХАРМОНИЈА“ КАО ЧУВАРКА И ПРОМОТЕРКА ТРАДИЦИОНАЛНИХ ПАШТРОВСКИХ И БУДВАНСКИХ ПЕСАМА

Женска вокална група „Хармонија“ из Будве није програмски оријентисана само на класичан репертоар приморских клапа, већ негује разноврстан мелос. Од оснивања 1983. претежно су јој на репертоару биле традиционалне и новокомпоноване клапске далматинске песме, које су се изводиле четворогласно, што је једна од карактеристика клапског певања. Из године у годину репертоар се повећавао, тако да данас вокална група, осим карактеристичних приморских песама, на репертоару има и духовну музику, композиције старих мајстора, хорске арије из популарних опера, староградске песме, изворне народне песме, забавне мелодије и, што је посебнио важно, обраде традиционалних песама из Паштровића и Будве. Значајан део репертоара чине композиције за које је текст, музику и обраде написала Мирјана Пајовић, водитељица клапе.

Обраде традиционалних песама овога краја налазе се на готово свим „Хармонијиним“ носачима звука, и то на: аудио-касети *Хармониа* (1994), компакт-диску *Море љубави* (2001) и компакт-диску *Ситан камен* (2007), названом управо по народној песми. На побројаним носачима звука налазе се обраде четири паштровске традиционалне песме које су део богатог свадбеног

опуса („Приморкиња коња јаше“, „Ој, јелова горо“, „Ој, радости, веселости“ и „Паде цв’јетак неранџе“), затим једна будванска традиционална песма („Соко лети преко Будве града“), као и једна традиционална песма коју делом своје традиције сматрају и Паштровићи и Будвани („Ситан камен до камена“). Одскора, „Хармонија“ у свом репертоару има и паштровску песму „Берберђана руже брала“.

У овом излагању ће бити више речи о обрадама наведених традиционалних песама завичаја које је „Хармонија“ почела јавно да изводи међу првима у нашем граду. Наведене песме су, због честог певања на концертима и наступима, емитовања у медијима (радио, ТВ), дистрибуције у великим тиражима на носачима звука као и доступности на интернету, доживеле велику популарност како међу мештанима, тако и међу туристима. Истичемо и да су биле предмет проучавања истраживача др Злате Марјановић и др Ане М. Зечевић.

Нинослава Златковић
ЈУ Школа за основно музичко образовање Будва
Будва, Црна Гора

АУТОРСКИ ПРОЈЕКАТ *MUSICA RUSTICA: PERPETUUM*

Креативност се не може објаснити. Може се испољити, показати. Сви њени вртлози којима носи свог творца гурајући га у сопствене дубине, а затим га избацујући на површину, заправо су њен саставни, очекивани део, чинећи једну типичну фазу стваралачког процеса. Данас нема тема које нису биле у фокусу композитора, а посебно *musica rustica* као инспирација – нити је нова, нити је необрађена, напротив. Циљ овог рада је да укаже на непресушне изворе традиционалне музике као личне инспирације у креативном раду. Обрађене традиционалне песме, осим што штите нацију, штите и појединца да не залута у ништавило нестајања као уметник, с једне стране, и као колективно биће, с друге стране. Овај текст је настао као својеврсна лична рефлексија утисака, али и став након одржаног ауторског концерта под сличним називом, *Musica rustica: perpetuum* (Модерна галерија, Будва, 30. март 2019), са програмом који су чиниле будванске и паштровске традиционалне песме обрађене на уметнички начин.

Мр Милева Пејаковић Вујошевић
Матица црногорска – Огранак Котор
Котор, Црна Гора

КУЛТУРА ДАРИВАЊА: ДОНАЦИЈЕ КОЈЕ ОБОГАЋУЈУ ИНСТИТУЦИЈЕ КУЛТУРЕ

Госпођа Недјељка Темали рођена је 1940. године у Сутомору (Спич). Дана 2. децембра 2015. донирала је 58 вриједних предмета Поморском музеју Црне Горе у Котору. Постхумно донација се увећала за 12 премета. Поменута донација представља богато свједочанство културе живљења на Црногорском приморју. Госпођа Темали је била становница Београда. Напустила нас је 24. септембра 2018. године, али ће заувијек постојати у нашим мислима.

Предмети су своје право мјесто нашли у барокној палати Гргурина из XVIII вијека, чиме су обогаћене постојеће вриједне збирке једног културног здања.

У овој донацији огледају се племенитост и доброчинство госпође Темали, која ће остати за поштовање и памћење генерацијама које треба да чувају и цијене културну баштину наших простора.

Љубица Радовић
ЈУ Музеји и галерије Будве
Будва, Црна Гора

ИНТЕРАКАЦИЈА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И КУСТОСА МУЗЕЈА У ОГЛЕДАЛУ НОВЕ МУЗЕОЛОГИЈЕ

У раду се разматра концепт нематеријалног културног насљеђа као потенцијални садржај за интерпретацију у оквиру музејских изложби. Улога, функција и значај музеја у нашем социокултурном контексту одређени су постулатима на којима почива постојећи музеолошки дискурс. У готово свим музејима у Црној Гори музејска дјелатност се заснива на парадигми збирке и кустоса, а примјена партиципаторне музеологије довела би до пожељне промјене ка парадигми изложбеног медија.

Након контекстуализације идеје о заштити нематеријалних елемената културе биће представљени резултати теренског истраживања које је реализовано у децембру 2018. године. Истраживачко питање представља улога музеја у проучавању, заштити и презентовању НКН-а, а у тако дефинисаној истраживачкој поставци посебно је важан инклузивистички приступ музеја. Сходно томе, циљ рада је да се укаже на значај интеракције локалне заједнице и кустоса у сврху интерпретације НКН-а у оквиру музејске/галеријске дјелатности. На терену је идентификовано неколико елемената нематеријалног културног насљеђа међу којима су се посебно издвојиле вјештина прављења руштула и вјештина прављења паштровских макарула као изразита локална специфичност и жива традиција.

Промишљање интересовања о насљеђу, разумијевање Конвенције и разматрање етнографског материјала навели су на закључак да вјештина израде руштула и макарула јесу културно насљеђе Паштовића. Преиспитујући музејску дјелатност и узимајући у обзир постулате нове музеолошке парадигме, инклузивна музеологија постаје пожељна промјена.

Узимајући у обзир постојање установе од културног значаја, Спомен дом „Црвена комуна“ имала би важну улогу у репрезентовању паштровског насљеђа и идентитета. Мијењајући перцепцију музеја и уопште музејског предмета, интерпретација нематеријалног насљеђа у институцији културе омогућава нове принципе у раду кустоса, гдје су елементи нематеријалног насљеђа и њихови носиоци кључни.

ИЗЛАГАЧИ

Симо АРМЕНКО
Буљарица, Црна Гора

Проф. др Злата БОЈОВИЋ, академик
Српска академија наука и уметности
Београд, Република Србија
bojoviczlata@gmail.com

Добрила ВЛАХОВИЋ
Директорат за културну баштину
Министарство културе Црне Горе
Цетиње, Црна Гора
dobrila.vlahovic@mku.gov.me

Проф. др Љиљана ГАВРИЛОВИЋ
Етнографски институт
Српска академија наука и уметности
Београд, Република Србија
ljiljana.gavrilovic@ei.sanu.ac.rs

Јасминка ГРГУРЕВИЋ
Центар за конзервацију и археологију Црне Горе
– Подручно одјељење у Котору
Котор, Црна Гора
jaka.jaka@t-com.me

Марина ДУЛОВИЋ
Међународни фестивал клапа у Перасту
Пераст, Црна Гора
marinadulovic4@gmail.com

Мр Јелена ЂУКАНОВИЋ
ЈУ Музеји и галерије Никшић
Никшић, Црна Гора
sof-sof@t-com.me

Данијела ЂУКИЋ
Музеј града Пераста
ОЈУ „Музеји“ Котор
Котор, Црна Гора
danijela.djukic@muzejikotor.me

Мр Луција ЂУРАШКОВИЋ
ЈУ Музеји и галерије Будве
Будва, Црна Гора
lucija.djuraskovic@gmail.com

Др Ана М. ЗЕЧЕВИЋ
Музичка школа „Јосип Славенски“
Београд, Република Србија
anazecevic@gmail.com

Нинослава ЗЛАТКОВИЋ
ЈУ Школа за основно музичко образовање Будва
Будва, Црна Гора
ninna@t-com.me

Др Срђа ЗЛОПАША
Психоаналитичко друштво Србије
Београд, Република Србија
zlopasasrdja@hotmail.com

Мр Божена ЈЕЛУШИЋ
Будва, Црна Гора
vlaxon@t-com.me

Станка ЈАНКОВИЋ ПИВЉАНИН, МА
ЈП Службени гласник
Београд, Република Србија
cattarost@gmail.com

Проф. др Синиша ЈЕЛУШИЋ, академик
Студијски програм за драматургију
Факултет драмских умјетности
Универзитет Црне Горе
Цетиње, Црна Гора
sinisaj@ucg.ac.me

Проф. др Слободан ЈЕРКОВ
Подгорица, Црна Гора
slobodanjerkov@gmail.com

Проф. др Миодраг ЈОВАНОВИЋ
Студијски програм за српски језик
и јужнословенске књижевности
Филолошки факултет
Универзитет Црне Горе
Никшић, Црна Гора
dijalektologija@t-com.me

Др Васиљ ЈОВОВИЋ
Богословија „Свети Петар Цетињски“
Митрополија црногорско-приморска СПЦ
Цетиње, Црна Гора
vasiljjovovic@yahoo.com

Јулијана КАЛАЈАНОВИЋ
Женска вокална група „Хармонија“
Будва, Црна Гора
julijana.kalajanovic@gmail.com

Др Злата МАРЈАНОВИЋ
Катедра за етномузикологију
Академија умјетности
Универзитет у Бања Луци
Бања Лука, Босна и Херцеговина
aurelliakramberger@gmail.com

Доц. др Ведрана МАРКОВИЋ
Музичка академија
Универзитет Црне Горе
Цетиње, Црна Гора
vedrana.mark@t-com.me

Милица МАРТИЋ
Дирекција за развој дјелатности културне баштине
Директорат за културну баштину
Министарство културе Црне Горе
Цетиње, Црна Гора
milica.martic@mku.gov.me

Душан МЕДИН, МА
ОЈУ „Музеји“ Котор
Котор, Црна Гора
dusan.medin@gmail.com

Проф. др Александра МИЛЕТИЋ
Учитељски факултет
Универзитет у Београду
Београд, Република Србија
miletics@gmail.com

Др Тања МИЛОСАВЉЕВИЋ
Институт за српски језик
Српска академија наука и уметности
Београд, Република Србија
tanja77nis@gmail.com

Мр Олга НИКАНОРОВА
Москва, Русија
onikanorova@gmail.com

Мр Милица НИКОЛИЋ
Канцеларија за УНЕСКО
Министарство културе Црне Горе
Цетиње, Црна Гора
milica.nikolic@mku.gov.me

Мирјана ПАЈОВИЋ
Женска вокална група „Хармонија“
Будва, Црна Гора
harmonija@t-com.me

Проф. др Драгица ПАНИЋ КАШАНСКИ
Катедра за етномузикологију
Академија умјетности
Универзитет у Бања Луци
Бања Лука, Босна и Херцеговина
dragica.panic-kasanski@au.unibl.org

Мр Милева ПЕЈАКОВИЋ ВУЈОШЕВИЋ
Матица црногорска – Огранак Котор
Котор, Црна Гора
mil.pejakovic@gmail.com

Петар ПЕРОВИЋ
Петровац, Црна Гора
rahelios@t-com.me

Катарина ПОПОВИЋ
ЈУ Школа за основно музичко образовање Будва
Будва, Црна Гора
katjapopovic@yahoo.com

Љубица РАДОВИЋ
ЈУ Музеји и галерије Будве
Будва, Црна Гора
ljubicardovic@gmail.com

Проф. др Драгана РАДОЈИЧИЋ
Етнографски институт
Српска академија наука и уметности
Београд, Република Србија
radojicic.dragana6@gmail.com

Нина РАДОЊИЋ
Будва, Црна Гора
ninaradonjic88@gmail.com

Доц. др Мишко РАЂЕНОВИЋ
Факултет за бизнис и туризам
Будва, Црна Гора
radjenovicm@t-com.me

Проф. др Раде РАТКОВИЋ
Факултет за бизнис и туризам
Будва, Црна Гора
dekan@fbt-budva.me

Давор СЕДЛАРЕВИЋ, спец.
КУД „Мијат Машковић“
ЈУ Центар за културу Колашин
Колашин, Црна Гора
davorsedlarevic@gmail.com

Проф. др Јелица СТОЈАНОВИЋ
Студијски програм за српски језик
и јужнословенске књижевности
Филолошки факултет
Универзитет Црне Горе
Никшић, Црна Гора
jelicast@yahoo.com

Марија ЦРНИЋ ПЕЈОВИЋ
Херцег Нови, Црна Гора
marijababa34@gmail.com

ПОДРШКА
И ПРИЈАТЕЉИ

Министарство културе Црне Горе

ЈУ Музеји и галерије Будве

ЈУ Центар за културу Колашин

ЈУ Музеји и галерије Никшић

ЈУ Школа за основно музичко образовање Будва

ХГ Будванска ривијера

Комунално д. о. о. Будва

Водовод и канализација д. о. о. Будва

Центар за изучавање и ревитализацију
традиционалних игара и пјесама (ЦИРТИП)
Колашин

БИЉЕШКЕ

Издавач
Друштво за културни развој „Бауо“
Петровац на Мору

За издавача
Мила Медин

Уредник издања
Душан Медин, МА

Лектура и коректура
Катарина Пиштељић
Јелена Медиговић

Дизајн и техничко уређење
Јасмина Живковић

Штампа
Бироконто, Игало

Тираж
150

Година
2019.

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9182-1-7
COBISS.CG-ID 38433040

CRNA GORA
MINISTARSTVO KULTURE

ЦИРТИП

Центар за изучавање и ревитализацију традиционалних игара и пјесама – Колашин

JU Muzeji i galerije Budve